

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

srpen 2005 / ročník 6

Greshamův zákon

George Selgin, University of Georgia

Tvrzení známé jako Greshamův zákon se často stručně formuluje tak, že „špatné peníze vytlačují dobré peníze z oběhu“. Antické a středověké zmínky o těchto tendencích hovořily o situacích, kdy byla zlehčeným, padělaným nebo opotřebovaným mincím přidělena stejná oficiální hodnota, jako mincím obsahujícím větší množství drahého kovu. V tomto smyslu lze tedy o této tendenci, povýšené později dokonce do pozice ekonomického zákona, mluvit jako o procesu, v němž špatné mince, obsahující relativně méně kovového obsahu, byly stále nabízeny v běžných platbách, zatímco tzv. dobré mince byly hromaděny, exportovány, nebo byla jejich vnitřní hodnota snižována tak, aby nebyla větší než u „špatných“ protějšků.

Pozdější autoři měli tendenci smysl Greshamova zákona rozšiřovat. Používali jej jako argument proti bimetalismu a konkurenční produkci peněz a jako důvod pro historické nahrazení kovových peněz papírovými. Současné práce jdou dokonce tak daleko, že nepovažují zákon za nic jiného, než pouhý příklad pravidla, že racionální jednatel preferuje levnější prostředky k dosažení svých cílů před dražšími. Jak uvidíme, některé moderní interpretace mohou být považovány za legitimní rozšíření původního smyslu zákona, avšak ostatní jsou zcela bezdůvodné. Nevhodné aplikace Greshamova zákona také pomýlily některé ekonomy, kteří z rozporu těchto aplikací s empirickými údaji vyvodili, že chybný musí být samotný zákon.

Autorství Greshamova zákona

Výraz „Greshamův zákon“ pochází až z roku 1858, kdy se britský ekonom Henry Dunning Macleod (1858, str. 476-8) rozhodl podle Sira Thomase Greshama (1519-1579) pojmenovat sklon špatných peněz vytlačovat dobré peníze z oběhu. Nicméně zmínka o podobné tendenci, někdy doprovázená diskusí o nutných podmínkách tohoto jevu, se objevovala v různých středověkých dílech, zejména Pojednání o penězích Mikuláše Oresma (1357). Lze ji dokonce nalézt i v dřívějších pracích, včetně Aristofanova díla „Žáby“, kde je převaha špatných politiků přisuzována stejným silám, které vedou k prosazování špatných peněz před dobrými.

Ovšem pokud jde o samotného Greshama, ten v dopise královně Alžbětě, při příležitosti jejího nastoupení na trůn v roce 1558, poznamenal, „že dobré a špatné mince nemohou obíhat společně“. Toto stanovisko bylo součástí Greshamova vysvětlení „bez-příkladného stavu zkaženosti“ anglické měny jako pozůstatku „Velkého znehodnocení“ Jindřichem VIII. a Edvardem VI. Znehodnocení redukovalo kovovou hodnotu anglických stříbrných mincí na zlomek jejich původní hodnoty, již měly v čase Jindřicha VII. Jak Gresham poznamenal v dopise královně, v důsledku tohoto znehodnocení bylo „všechno ryzí zlato transportováno z království“.

Je důležité, jak poznamenal Robert Giffen (1891, str. 304-05), že se Gresham nezmínil o bimetalismu nebo o „analogickém při-

(pokračování na straně 2)

Típní tu cigaretu, soudruhu

Jiří Schwarz jr.

Po prohrané válce s alkoholem a zatím nerozhodně se vyvíjející bitvě na poli látek, které označujeme jako drogy, vytáhl stát s intelektuální podporou lékařské obce do boje proti kouření. Ze všech stran jsme krmeni informacemi o škodlivosti jak aktivního, tak i pasivního kouření, a lékaři, místo aby léčili, volají po jakémsi právu na čistý vzduch a nutí tak spolu se zfanatizovaným davem politiky do zákazu kouření ve veřejných prostorách a zejména pak restauracích. Často můžeme také slyšet nekuřáky, kterak si stěžují na to, že platí stejně vysoké daně jako kuřáci, kteří jsou přitom mnohem více nemocní, a potřebují proto větší a nákladnější zdravotní péči.

O škodlivosti aktivního kouření jistě nikdo nepochybuje. Tento fakt ale nikoho neopravňuje k jeho zákazu, neboť člověk při každé činnosti zvažuje zisky a ztráty z ní plynoucí. Pokud se tedy někdo rozhodne kouřit, pak to znamená, že u něj požitek z této aktivity, ať už je jakéhokoliv typu, převažuje nad zdravotními a jinými riziky. Všeobecný zákaz kouření z důvodu škodlivosti této činnosti by znamenal snížit lidského jedince na úroveň organismu, jenž není schopen rozhodnout, co je pro něj dobré. Pak se ale nabízí otázka, jak je možné, že takový podřadný tvor, neschopný rozhodovat o svém vlastním životě, může skrze demokratický systém rozhodovat o životech všech svých spoluobčanů?

Pasivní kouření už může být na první pohled problém, i když existují studie, které odmítají vinit pasivní kouření ze zvýšení zdravotních rizik. Nechme ale škodlivost cigaretového kouře stranou, neboť není ani tak důležitá – nejde o to, jestli kouř škodí, ale jestli mi vadí. Pokud ale vycházíme z konceptu lidských práv jako práv majetkových a nenecháme své myšlení příliš ovlivnit takřka hospodskou interpretační definice svobody, jež říká, že „tvé právo zvednout pěst končí u mé brady“, pak se velice ožehavé téma pasivního kouření mění v jednoduchou diskusi o majiteli prostor, kde je člověk-nekuřák cigaretovému dýmu vystaven. Prohlásí-li majitel svou restauraci za kuřáckou, nebo ji spíše vzhledem k zvyklostem neprohlásí za nekuřáckou, pak si žádný nekuřák nemůže stěžovat na to, že je poškozován kouřem. Ve chvíli, kdy s vědomím, že se nejedná o nekuřácké prostory, vstoupil do restaurace, vyjádřil svůj souhlas (nebo alespoň nevyjádřil nesouhlas) s tím, že host u vedlejšího stolu bude po celou dobu oběda kouřit. Nikdo

(pokračování na straně 3)

padu nekonvertibilních papírových bankovek, kdy papírové bankovky vytlačí kov z oběhu.“ Giffen (který zde podle všeho následuje Jevonse) se však mylí v tvrzení, že Gresham byl „jen zodpovědný za názor, že špatné mince... vytlačí dobré mince ze stejného kovu z oběhu“. V dopise královně Elizabeth Gresham jasně označil znehodnocení stříbrných mincí za faktor, který vedl k vymizení zlata. Přesto zůstává pravdou, že využívání Greshamova zákona jako argumentu proti bimetalismu nebo důvodu k přechodu k nějakému druhu papírových peněz je moderním rozšířením původního smyslu zákona. Podstata (a základní implicitní a explicitní předpoklady) těchto rozšíření však musí být posuzována odděleně od raných verzí zákona.

Správná a nesprávná interpretace

Je bez diskusí, že špatné mince často mají tendenci vytěsňovat z oběhu dobré mince vyrobené ze stejného kovu. Přesto jsou pozorovány historické výjimky. Dokonce ve svém nejužším pojetí musí být pro Greshamův zákon vytvořeny zvláštní podmínky. Jaké to jsou a proč jsou tak významné?

Tyto otázky nejlépe zodpovíme zvážením těch výjimečných příkladů, kdy se zdá, že dobré mince vytlačily špatné, spíše než opačně. Nejpozoruhodnější z takových výjimek se objevila ve spojení se zahraničnickým obchodem, kde, jak poznamenal Robert Mundell (1998), „silné“ měny (myšleno takové, jejichž obsah drahého kovu je dlouhodobě stabilní) mají tendenci vytěsňovat „slabé“ měny (tedy ty s horší pověstí): „Floriny (anglická mince v hodnotě dvou šilinků), dukáty a sequiny italských městských států se nikdy nestaly ‚dolary středověku‘, protože byly horšími mincemi.“ Méně známou, ovšem neméně důležitou výjimku z Greshamova zákona zahrnuje relativně vzácná zkušenost s konkurenční produkcí mincí. Jedním příkladem za všechny budí konkurenční produkce zlatých mincí soukromými mincovnami v Kalifornii v začátcích zlaté horečky. Vysoce kvalitní mince zde také dobyly trh, jejich výrobcům se dařilo, a méně solidní mincovny zkrachovaly (Summers 1976).

Co odlišovalo tyto výjimky od případů, v nichž zákon fungoval, byl nedostatek pravidel či absence autority schopné uplatnit a vymáhat pravidlo, které přinutí lidi akceptovat konkrétní mince k platbám za statky či při vyrovnávání dluhu, a to při nějaké oficiálně určené nominální hodnotě. Zatímco tedy byly kalifornské soukromé zlaté mince, jako ty vyráběné ve Philadelphii, denominovány v dolarech, nebyly žádné z nich zákonným platidlem a lidé mohli svobodně používat některé z nich, anebo je všechny zcela odmítnout. V praxi byly užívány jen lepší mince, protože ostatní nebyly považovány za hodnověrné reprezentanty dříve existujících dolarových jednotek, a ohodnocování těchto podřadných mincí podle jejich skutečného zlatého obsahu bylo nepohodlné.

Zvýhodňování dobrých zlatých mincí na mezinárodních trzích pramenilo z neexistence vládní autority, která by byla schopna vynutit nařízení o zákonném platidle a další pravidla přijímání oficiálních mincí za nominální hodnotu (spíše než podle váhy) i za hranicemi.

Na druhé straně Greshamův zákon funguje tam, kde mají dobré i špatné mince podobný status zákonného platidla, a je možné uvalit nemalé sankce na lidi, kteří odmítají přijímat špatné mince a preferují pouze mince kvalitní. V takových případech musejí být všechny mince akceptovány za nominální hodnotu (ne podle váhy), a použití špatných mincí se tak stane při kontaktu prodávajících a kupujících v souladu s „vězňovým dilematem“ dominantní strategií. Kupující, vědom si toho, že prodávající musí akceptovat jak špatné tak dobré mince při jejich oficiální hodnotě, nabídne horší mince, zatímco lepší mince uschovává, vyveze do zahraničí nebo zlehčuje; prodávající naopak předpokládá dominantní strategii kupce a podle toho nastaví cenu (Selgin, 1996). Jak poznamenal Frank Fetter ve svém slavném článku (Fetter 1932, str. 494-5), sklon dobrých mincí (nebo kovu vzniklého tavením dobrých mincí) opustit zemi není následek samotného znehodnocení, nýbrž růstu všech cen, včetně cen zlatých slitků, jenž je zapříčiněn nadměrnou nabídkou mincí. Znehodnocení, tedy jak oficiální, tak i neoficiální zmenšení dobrých mincí, přispívá k přebytku nabídky tím, že při daném množství kovu umožňuje růst nominální zásoby peněz.

„Panovníkova absolutní moc“ ražby byla obvykle podepřena zákony o zákonném platidle o různých stupních přísnosti. Například v Greshamovské Anglii panovník posílil svůj monopol v mincovnictví tím, že mohl „uvalit pokutu pro trestný čin odmítnutí královských mincí za hodnotu určenou králem“, a nejméně jeden parlamentní zákon (přijatý v průběhu znehodnocování) vysloveně „zakazoval jakékoli osobě přijmout nebo vydat jakoukoli minci při ceně nad současnou hodnotou nebo proklamovanou cenou“. Trestem za neuposlechnutí takového zákona mohla být peněžní pokuta nebo uvěznění, spolu se zabavením nezákonně směněné sumy. Je zcela zřejmé, proč takový zákon vedl k upřednostňování špatných peněz před dobrými. Na druhé straně občasná změny v zákonném statutu špatných mincí, jako v případě, kdy Alžběta (v reakci na Greshamovu radu) odsoudila (tzn. znehodnotila) tehdy obíhající špatné šilinky, mohou sloužit jako příklad návratu dobrých mincí zpět do veřejného oběhu.

Nepochopení závislosti Greshamova zákona na právních zásadách narušujících normální průběh dobrovolných směn je zodpovědné i za některá hrubá zneužití práva, včetně sklonů k používání Greshamova zákona k popisu nevyhnutelných důsledků jakékoli formy konkurence v oběživu. Konkrétní nechvalně známý příklad se objevuje ve vysoce vlivné knize

Williamy Stanleyho Jevonse „Money and the Mechanism of Exchange“ (1882 [1875], str. 64 a 82), kde Jevons argumentuje, že Greshamův zákon je dostatečným důvodem pro odmítnutí argumentů Herberta Spencera (1851, str. 396-402) pro soukromou ražbu. Ačkoli Spencer nebyl ekonom, jeho argumenty více odpovídají správnému pochopení Greshamova zákona a jsou v souladu se zkušenostmi z období soukromé ražby v Kalifornii i kdekoli jinde.

Rozšíření papírových peněz a bimetalismus

Konstatovat, že se Greshamův zákon původně odkazoval na okolnosti, kdy byl dobrým i špatným mincím ze stejného kovu udělen podobný základní status zákonného platidla, neznamená popírat, že zákon může mít i jiné důsledky. Zákon o zákonném platidle se může rovněž pokoušet přinutit lidi nakládat s mincemi z různých kovů nebo mincemi a papírovými bankovkami jako s ekvivalenty, čímž nezamýšleně vytěsňuje výše ceněné formy peněz. Když např. v roce 1775 Kontinentální kongres rozhodl, že osoby odmítající nesměnitelné kontinentální bankovky ze jejich deklarovanou hodnotu (určenou množstvím kovu) jsou „nepřátelé této země“, docílil pouze omezení veřejného obchodování s kovovými penězi. Rozhodnutí vlády za Francouzské revoluce odsoudit k smrti každého, kdo byl přistižen při směně asignátů vůči mincím stejné jmenovité hodnoty s diskontem mělo podobný efekt. Označení těchto epizod jako ukázek Greshamova zákona v praxi je naprosto platným a účelným rozšířením jeho původního smyslu. Tvrdit na druhé straně (jak tak činí mezi jinými Robert Mundell), že Greshamův zákon rovněž odpovídá za historickou tendenci směnitelných bankovek (nemajících status zákonného platidla) zaujmout místo zlatých a stříbrných mincí, je nesprávným užitím a nepochopením zákona, neboť směnitelné bankovky musely být pokládány svými držiteli a ostatními, kteří je akceptovali, nikoli za „špatné“ peníze, ale za peníze právě tak „dobré“ jako mince, za něž je bylo možno snadno směniti. Správně pochopený Greshamův zákon poukazuje na nezamýšlené důsledky legislativy, jejímž cílem je přinutit lidi, aby s penězi, které považují za špatné, nakládali jako s dobrými. Zákon není, jak prohlášoval Mundell (1998), jednoduše důkaz obecné tendence k méně nákladným substitutům, které by nahradily dražší statky schopné dosáhnout stejného cíle!

Analýzovat bimetalismus pomocí Greshamova zákona lze opět jen s největší opatrností. Jestliže legislativa v bimetalismu přidělí status zákonného platidla jak stříbrným, tak zlatým mincím, mohou být mince z jednoho kovu zákonně nadhodnoceny vůči mincím z druhého kovu, a tyto nadhodnocené mince mohou pak být používány obdobně jako opotřebované, zlehčené či špatné peníze. „Dobré“ (podhod-

nocené) mince budou mít tendenci opouštět oběh, zatímco „špatný“ (nadhodnocený) kov bude stále více využíván k ražbě.

Právě popsaná tendence je však limitována faktem, že mince z různých kovů budou pravděpodobně užívány v různých typech transakcí. Konkrétně, zlaté mince budou obvykle ve větších denominacích a jako takové nemohou sloužit pro potřeby menších transakcí (viz Sargent a Velde 2002). Následkem toho, i kdyby zlato bylo zákonně nadhodnoceno relativně ke stříbru, a stříbro by přestalo být dobrovolně poskytováno k ražbě, stříbrné mince by pravděpodobně z oběhu nezmizely. Místo toho by možná obíhaly nad svoji nominální hodnotu, nebo by stříbrné mince byly provrtávány a obrušovány soukromými prostředkovateli, aby jejich kovová hodnota nepřevyšovala jejich hodnotu nominální. K tomu například docházelo v Británii během 18. století. Zde a i v dalších obdobích bimetalismu platil Greshamův zákon ve své nejužší podobě, „redukované“ mince vyrobené z podhodnoceného kovu systematicky nahrazovaly „plné“ mince ze stejného kovu. Zákon však neplatil ve verzi formulované některými kritiky bimetalismu, neboť zlaté a stříbrné mince společně setrvaly v oběhu.

Omyl?

Zatímco mnoho autorů zneužívalo Greshamův zákon tím, že neoprávněně rozšiřovali jeho platnost, Arthur Rolnick a Warren Weber (1986) se mýlí v jiném směru, když nazývají zákon „omylem“. Jejich argument čerpá z příkladů obsahujících buď bimetalickou legislativu nebo zavádění peněžních substitutů za zlaté a stříbrné mince, ale už ne z těch, na něž se původní výroky Greshamova zákona odvolávají – z příkladů znehodnocování. Co se týče bimetalismu, tak Rolnick a Weber tvrdí, že standardní odvolávky na Greshamův zákon jsou založeny na neudržitelném předpokladu, že vláda a soukromý prostředkovatel ve skutečnosti nabídnou ke směně zlato za stříbro a *vice versa* při stejném oficiálním netržním poměru. Taková politika, jak poznamenávají, „by způsobila potenciálně neomezené zisky obchodníkům s měnou na náklad mincoven, majících jepičí život, nebo velmi naivní veřej-

nosti“ (ibid, str. 186). Ovšem tato interpretace obvyklých argumentů je přitažena za vlasy: působení Greshamova zákona závisí nikoli na osobách ve skutečnosti nabízejících k obchodování peníze s odlišnou vnitřní hodnotou při oficiálně deklarovaném směnném poměru, ale na možnosti sankce, jestliže se pokusí ohodnotit peníze jinak, než jak předepisuje zákon. Mizení „dobrých“ peněz se objeví, pokud vůbec, jako nezamýšlený důsledek zákona, který má za cíl, často naprosto marně, přinutit lidi používat různě hodnotné měny stejnou měrou. Navíc myšlenka, že by mincovny mohly nabízet ke směně zlato za stříbro v oficiálním poměru (jak vyplývá z oddělených cen mincoven za tyto kovy), je naprostá fikce, o níž žádný zastánce Greshamova zákona ani neuvažoval.

Zvláštní součástí Rolnickovy a Weberovy kritiky je, že tam, kde jsou dostupné jak dobré, tak špatné peníze, nebudou dobré peníze mizet z oběhu a budou obchodovány nad svou nominální hodnotou. Alternativně, špatné peníze mohou být obchodovány pod nominální hodnotou, přičemž budou dobré peníze sloužit jako zúčtovací jednotka a budou obchodovány za svou nominální hodnotu. Drobné by mohly být výjimkou z tohoto pravidla, jelikož by mohlo být prohibitivně nákladné používat takové peníze při jiné, než jejich nominální hodnotě. Nicméně, ani zde Rolnick a Weber nepohlížejí na Greshamův zákon jako na platný, jelikož, podle jejich názoru, drobné peníze, které zmizí z oběhu, mohou být buď dobré nebo špatné peníze, v závislosti na tom, které z nich se stanou zúčtovací jednotkou.

Na podporu svých argumentů nabízejí Rolnick s Weberem empirické důkazy toho, že špatné a dobré peníze obíhaly společně při tržně determinovaném směnném kurzu, jako například v Kalifornii během éry greenbacků, kde zlatý standard přetrvával, a greenbacky se obchodovaly pod nominální hodnotou relativně ke zlatu. Ovšem zatímco takováto zkušenost může dokazovat, že Greshamův zákon není *univerzálně* platný, těžko bude mít úspěch při dokazování, že tento zákon je omylem. Jak již bylo poznamenáno výše, Greshamův zákon, pokud je mu správně porozuměno, se týká pouze situací, kdy jsou lidé legislativně tlačeni k akceptování špatných i do-

brých peněz za jejich nominální hodnoty buď v hotovostních transakcích, nebo při splácení dluhů. Tam, kde zákonné sankce nehrály žádnou roli (jako tomu bylo v případě Kalifornie, kde místní autority odmítly uvést v platnost legislativu o zákoně platidle), mohly tržně určené transakční náklady samy odradit od použití peněz při neaparitní hodnotě. Přestože tržně založené transakční náklady mohly systematicky favorizovat buď dobré nebo špatné peníze v závislosti na tom, které se staly prostředkem zúčtování, nemohou být tyto náklady samy o sobě zodpovědné za ohromující počet historických zkušeností, kdy se špatné peníze opravdu ukázaly jako ty, které nahradily peníze dobré.

Reference

- Fetter, Frank W. "Some Neglected Aspects of Gresham's Law." *Quarterly Journal of Economics* 46, no. 3 (1932): 480-95.
- Giffen, Robert. "The Gresham Law." *Economic Journal* 1, no. 2 (1891): 304-6.
- Jevons, William Stanley. *Money and the Mechanism of Exchange*. New York: D. Appleton and Company, 1882.
- Macleod, Henry Dunning. *Elements of Political Economy*. London: Longmans, Green & Co., 1858.
- Mundell, Robert. "Uses and Abuses of Gresham's Law in the History of Money." *Zagreb Journal of Economics* 2, no. 2 (1998): 3-38. (<http://www.columbia.edu/~ram15/grash.html>).
- Rolnick, Arthur J., and Warren E. Weber. "Gresham's Law or Gresham's Fallacy?" *Journal of Political Economy* 94, no. 1 (1986): 185-99.
- Sargent, Thomas, and Fran_çois Velde, *The Big Problem of Small Change*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2002.
- Selgin, George. "Salvaging Gresham's Law: The Good, the Bad, and the Illegal." *Journal of Money, Credit, and Banking* 28, no. 4 (1996): 637-49.
- Spencer, Herbert. *Social Statics*. London: John Chapman, 1851.
- Summers, Brian. "Private Coinage in America." *The*

Z anglického originálu přeložil Václav Rybáček

Típní tu cigaretu, soudruhu

(pokračování ze strany 1)

ho nenutí v zakouřených prostorách zůstat, může je kdykoliv opustit a jít jinam.

Ani pasivní kouření tedy není problémem, který by opravňoval ke státním zásahům do lidského konání. Jak je to ale se zvýšenými státními výdaji na kuřáky? Pokud by tato domněnka byla oprávněná, pak by to, při zachování současného systému financování

zdravotní péče, mohl být důvod pro státní regulaci.¹ Poslanec za KDU-ČSL Josef Janeček se po odmítnutí zákona, který měl mimo jiné zakázat právě kouření v restauracích, vyjádřil v tom smyslu, že opět vyhrála tabáková lobby a ekonomické zájmy výrobců cigaret a restauratérů nad zájmy občanů. Tento výrok jasně vyznívá ve smyslu, že roz-

hodnutí neomezit kouření je i proti ekonomickým zájmům nekuřáků. Protože však nejsme schopni toto tvrzení ani odmítnout ani potvrdit pouze pomocí logické úvahy, musíme si vzít na pomoc statistické údaje.

Nejprve vyjádříme náklady na léčbu nemocí pocházejících z kouření.² Udává se, že tyto náklady činí řádově 0,5% až 1% HDP.³

Abychom byli co možná nejvíce objektivní, budeme předpokládat, že v České republice platí horní hranice tohoto odhadu. V roce 2003 tedy náklady kouření činily 25,5 mld. korun. Musíme si však uvědomit, že jen část těchto výdajů je hrazena ze státní pokladny. Podívejme se proto na zdroje výdajů na zdravotní péči. Zdrojem 11,3% veškerých výdajů na zdravotnictví je přímo stát. Z toho však jde necelá polovina do oblastí, které nemají se samotnou léčbou nic společného. Stát se tedy na výdajích souvisejících s léčbou přímo podílí 6,5%. Necelých devět procent výdajů pak pochází od samotných nemocných. Tato část je pro nás však nezajímavá, neboť se snažíme zjistit, nakolik kuřáci zatěžují státní kasu – tedy daněmi ztenčené peněženky nekuřáků.

Převážná část výdajů (přes 80%) pak má svůj původ u zdravotních pojišťoven. Je však třeba zohlednit, že do rozpočtů zdravotních pojišťoven přispívají i kuřáci, kterých je v dospělé populaci přibližně čtvrtina. Z oněch 80% tedy pochází ze státní kasy a kapes nekuřáků 93,2%.⁴ Docházíme tedy k závěru, že stát má spolu s nekuřáky, platícími zdravotní pojištění, na výdajích na zdravotní péči podíl přibližně 74,7%. Daňoví poplatníci tedy každý rok na kuřáky vydají přibližně 19 mld. korun. To samozřejmě není málo. Podívejme se však před vynesením ortelu i na druhou stranu věci – na příjmy z kouření.

Začneme analýzu příjmů státu z kuřáků tím, co je naprosto zřejmé – spotřební daní z cigaret. Ročně se prodá přibližně 22 mld. kusů cigaret.⁵ Budeme-li předpokládat průměrnou cenu 50 Kč za krabičku, pak stát vybere na spotřebních daních z cigaret přes 23 mld. korun.⁶ Už jen tato částka více než pokryje výdaje na zdravotní péči o kuřáky. Připočítejme ale další minimálně dvě miliardy korun, které odvádí na daní z příjmu Philip Morris ČR. Kouření tedy pro stát znamená příjem 25 miliard korun ročně, čímž se dostáváme do zisku 6 mld. Kč. To však

zdaleka není vše. Musíme totiž vzít v potaz fakt, že kouření statisticky snižuje délku života, což je v případě penzijního a zdravotního pay-as-you-go systému klíčové. Každý kuřák, který zemře, by v případě nekuřeni žil v průměru o 15 let déle.⁷ Při průměrném věku dožití mužů 72 let to znamená úsporu 547 488 Kč na nevydaných důchodech na muže-kuřáka. Ženy se dožívají ještě vyššího věku – u nich pak tato úspora činí dokonce 1 190 112 korun.

Důchodový systém však není jediná oblast, do níž kuřáci během života odevzdávají více, než následně získají zpět. Náklady na nadměrnou léčbu kuřáků jsme již vyjádřili, tyto náklady však nezohledňují právě nižší věk, kterého se kuřáci v průměru dožívají. Každý kuřák spolu se svým zaměstnavatelem celý život odvádí část své mzdy do zdravotního systému a vzhledem k tomu, že se náklady na udržování zdraví každého člověka zvyšují s jeho věkem, nevybere si na zdravotní péči zdaleka vše. Předčasný odchod kuřáka z tohoto světa tak znamená, že ve zdravotním systému zanechá o přibližně 420 000 korun více, než nekuřák.⁸

Sečteme-li částky, které po úmrtí kuřáka zůstanou v penzijním a zdravotním systému České republiky, a vynásobíme-li je počtem úmrtí způsobených kouřením,⁹ dojdeme k celkové částce 19,5 mld. Kč. Ta je zajímavá hned z několika důvodů. Jednak je prostě vysoká – s již vyčísleným ziskem 6 mld. dává dohromady roční zisk státu 25,5 miliardy korun z kouření. Dále je velice zajímavé všimnout si, že i těchto 19,5 mld. je pořád více, než odhad nákladů na léčbu kuřáka. Znamená to tedy, že stát by na kouření vydělával i v případě, kdy by byla zcela zrušena spotřební daň z tabákových výrobků. Zní to velmi morbidně, ale kuřáci v současném systému už jen tím, že v průměru dříve zemřou, dotují nekuřáky. Představme si navíc ty ohromné nevyčísitelné daňové příjmy, jež pro stát produkují podnikatelé, kteří mají něco společného

¹ Po všech stránkách lepším řešením by i v případě, kdy by byli kuřáci výraznými čistými příjemci státních peněz, bylo zprivatizování zdravotního systému nebo alespoň jeho taková úprava, která by umožnila požadovat po kuřácích větší odvody. Předpokládejme ale, že nejrychlejší reakcí demokratického systému by mohlo být právě omezení kuřáků.

² Z důvodu nedostupnosti novějších dat budeme využívat data z roku 2003. Pokud nebude uvedeno jinak, pocházejí z Českého statistického úřadu či Ministerstva financí.

³ James Lightwood, David Collins, Helen Lapsley, and Thomas E. Novotny: *Estimating the costs of tobacco use*, <http://siteresources.worldbank.org/INTETC/Resources/375990-1089904539172/063-TO104.PDF>

⁴ Výroční zpráva Všeobecné zdravotní pojišťovny za rok 2003.

⁵ Výroční zpráva Philip Morris ČR za rok 2004. Zřejmě tedy bude celkový počet prodaných cigaret všech značek vyšší, to však nemůže ovlivnit závěry naší analýzy.

⁶ Při vyšší spotřební dani platné od července 2005 by vybraná částka činila takřka 25 mld., v dubnu 2006, kdy dojde k dalšímu zvýšení spotřební daně z cigaret, se už bude dokonce jednat o 30 mld. korun!

⁷ Peto R, Lopez, AD, Boreham J, Thun M.: *Mortality from Smoking in developed countries 1950-2000*, 2nd ed. (Data updated 23 August 2004) <http://www.otsu.ox.ac.uk/~tobacco/>

⁸ Výroční zpráva Všeobecné zdravotní pojišťovny za rok 2003.

⁹ Viz. pozn. 7.

TERRA LIBERA

je vydávána společností TERRA LIBERA.

Kontaktní adresa:

TL, c/o Liberální institut,
Spálená 51, 110 00 Praha 1
E-mail: TL@libinst.cz

Její vydávání není povoleno ani schváleno
žádnou státní institucí.

Předplatné TL na rok 2005

*Jak se stát každý měsíc součástí
TERRA LIBERA?
Předplatte si zaslání časopisu
TERRA LIBERA.*

Roční předplatné časopisu, zaslávaného v papírové podobě kamkoliv v rámci ČR, získá ten, kdo přispěje Liberálnímu institutu alespoň 150,- Kč nebo 0,25 g zlata. Předplatné v elektronické podobě lze získat za polovinu těchto částek.

Korunový účet: 111 333 0/2400

e-Gold účet: 131844

Více o e-Gold na www.libinst.cz

On-line archív
TERRA LIBERA
z let 2000 - 2004
dostupný na stránkách

www.libinst.cz

s tabákovým průmyslem – reklamní agentury, dopravci, prodáváči, atd.

Aktivní kouření je věcí každého jednoho kuřáka, pasivní kouření je maximálně problém nedostatečně definovaných vlastnických práv, neboť v soukromých prostorách je kouření pouze věcí pravidel vyhlášených majitelem a následně akceptovaných či neakceptovaných všemi návštěvníky. Navíc jsme zjistili, že v žádném případě nepatří, že by nekuřáci na kuřáky dopláceli – je to právě naopak. Nezbyl tedy jediný argument, který by jakkoliv opravňoval nekuřáky, politiky nebo úředníky k tomu, aby kuřákům brali jejich oblíbenou drogu. Navíc je přinejmenším zvrhlé odvolávat se na tabákovou lobby a touhu výrobců cigaret po zisku, a zamlčet přitom, že kuřáci každý rok *de facto* přispějí do nenasatného státního rozpočtu částkou přibližně 25,5 miliardy korun českých.

Premiér Paroubek se nedávno vyjádřil v tom smyslu, že by s problémy penzijního systému šlo bojovat i na poli porodnosti, pomocí propagační politiky. Mnohem účinnější a pro státní pokladnu výhodnější by však zřejmě bylo rozjet masovou *prokuřáckou* kampaň. Doufejme však, že tento fakt zůstane státním byrokratům skryt.